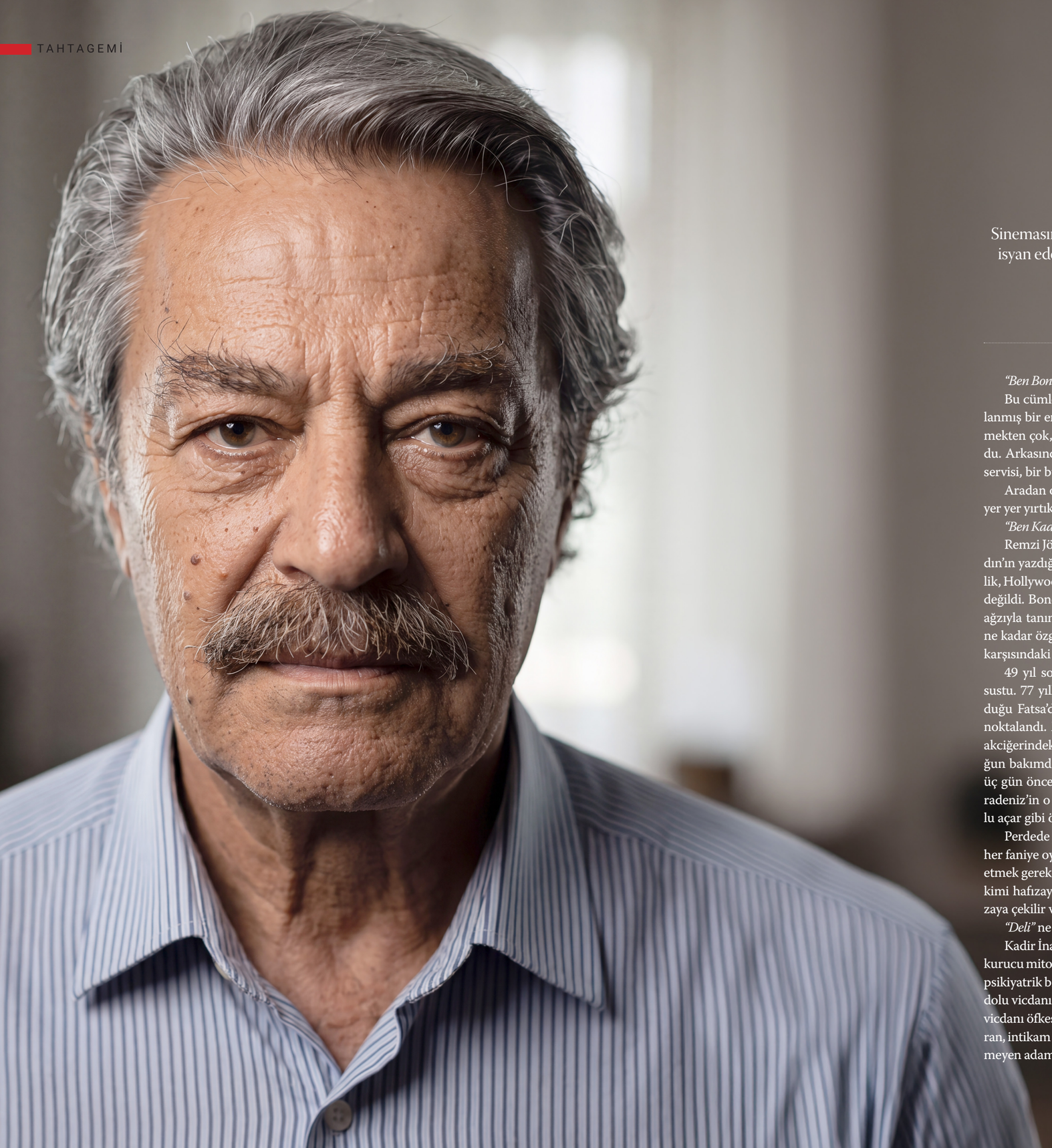

Vicdan ve Anadolu'nun yiğitlik hafızası

DELİ KADİR ULEN!

Sinemasında öfke vardı ama o öfke daima vicdanın süzgecinden geçerdi. Susarak konuşan, bakışıyla isyan eden adam 26 Haziran sabahı sustu. Kadir İnanır, Yeşilçam'ın en "deli" ama belki de en doğru adamıydı. Bir aktörü değil, bir ülkenin kendi yüzünü tanıdığı aynayı gömdük.

HÜRREM ERMAN

"Ben Bond, James Bond."

Bu cümle 1962'de ilk kez perdeye düştüğünde, kurgulanmış bir erkekliğin tanıtım kartıydı. Kendini takdim etmekten çok, kendinden emin bir sistemin kibrini taşıyordu. Arkasında bir imparatorluğun kalıntısı, bir istihbarat servisi, bir bütçe, bir de smokin vardı.

Aradan on beş yıl geçti. Anadolu salonlarının o lekeli, yer yer yırtık perdelerinde bambaşka bir haykırış duyuldu: *"Ben Kadir, deli Kadir ulen!"*

Remzi Jöntürk'ün yönettiği, senaryosunu Mehmet Aydın'ın yazdığı 1977 yapımı *Kan* filminde patlayan bu replik, Hollywood'dan Yeşilçam'a devşirilmiş sıradan bir taklit değildi. Bond'un kibrinin karşısına, kendi yazgısını kendi ağzıyla tanımlayan bir Anadolu yiğidi çıkıyordu. Ve iliğine kadar özgündü: Bakışı, omuz girişi, haksızlık ve zulüm karşısındaki o dimdik duruşu…

49 yıl sonra, 26 Haziran 2026 sabahı, o sesin sahibi sustu. 77 yıllık uzun bir yolculuk, mavinin yeşile âşık olduğu Fatsa'da başlayıp İstanbul'un bir hastane odasında noktalandı. Mayıs ortasında zatürre teşhisiyle yatırılmış, akciğerindeki gölge bir tümöre işaret etmiş, günlerce yoğun bakımda direnmişti. Kaderin cilvesine bakın ki daha üç gün önce ablası Altun Hanım'ı toprağa vermiştik; Karadeniz'in o kalabalık ailesinden bir büyük, kardeşine yolu açar gibi önden gitti.

Perdede *"Ben bu oyunu bozarım"* diyen adam, hayatın her faniye oynadığı oyunu bozamadı. Ama şunu da teslim etmek gerek: Gidenler ikiye ayrılır: Kimi toprağa gömülür, kimi hafızaya. İlki zamanla susar, unutulur; ikincisi, hafızaya çekilir ve orada yaşamayı sürdürür. O, ikincilerden.

"Deli" ne demek?

Kadir İnanır'ın *"Deli Kadir"* karakteri, Türk sinemasının kurucu mitolojilerinin başında gelir. Çünkü buradaki *"deli"*, psikiyatrik bir teşhis değildir. Anadolu jargonunda ve Anadolu vicdanında deli, öfkesi vicdanından büyük olan değil, vicdanı öfkesinden büyük olan adamdır. Düzene başkaldıran, intikam almak isteyip çaresiz kalan ama asla boyun eğmeyen adam. Deliliği, aklının selametinden değil, kalbinin adaletsizliğe karşı diklenmesinden kaynaklanır.

Bu yüzden o replik yalnızca bir isim ilanı değil, bir aidiyet reddidir. Bond kendini bir sisteme, *"majestelerinin tetikçisi"* olarak takdim eder; hizmet ettiği bir merci vardır, görev emri vardır, dönüş bileti vardır. Deli Kadir ise sistemin dışındadır hatta karşısındadır. Bond'u göreve gönderenler vardır; Kadir'i harekete geçiren ise yalnızca kendi öz vicdanıdır. Biri istihdam edilmiştir, öteki mecburdur.

Fatsa'dan Yeşilçam'a

15 Nisan 1949'da Ordu'nun Fatsa ilçesinde, kalabalık bir ailenin son çocuğu olarak doğdu. Karadeniz kültürünün sertliği ve duygusal yoğunluğu karakterine doğrudan sirayet etti. Okul yıllarında sahneyle tanıştı, İstanbul'a geldikten sonra *Ses Mecmuası*'nın artist yarışmasıyla sinemaya adım attı. Yıllar sonra, kariyeri çoktan zirveye çıkmışken Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon Bölümü'nü bitirdi; yani sinemayı önce yaşayıp sonra okudu.

Bahsettiğimiz şey sıradan bir başarı öyküsü değil. Kadir İnanır'ın öyküsü, 1960'ların Türkiye'sinde taşranın merkeze yürüyüşüdür. Dergi kapağından sinema perdesine sıçrayan bu yeni bakışın içinde taşralılık, yoksulluk ve vicdan vardı; Türk sinemasının o güne dek silik bıraktığı üç hakikat.

Başka bir deyişle Kadir İnanır'ın yüzü, bir coğrafyanın merkeze taşınmasıydı. Çünkü o çehre, Anadolu'nun sevinçle değil, acı çekerek doğup yaşayan insanlarının çehresiydi.

Perdede yiğitliğin inşası

İnanır'ın sinemadaki etkisi yalnızca yakışıklılığı ya da yıldız karizması değildi. O, Türkiye'de *"Anadolu delikanlısı"* imgesini yeniden kurdu. Ondaki delikanlılık, mebzul miktarda kaba ama vicdanlı, sert ama kırılgan, suskun ama derin, öfkeli ama adalet arayan bir bileşimdi.

1970'lerden itibaren Yeşilçam'ın şehirli ve aristokrat erkek tipi çözülürken İnanır, yeni Türkiye'nin yüzü oldu. Cüneyt Arkın'ın kahraman erkeği, hızlanan bir endüstrinin eril ama melankolik kalıbını taşıyordu. İnanır ise bu yıpranmış kalıbı alıp tuzla buz etti ve bambaşka bir erkeklik getirdi: Belki başarısız, kırılgan, hatta hırpalanmış ama vicdanın yolundan sapmayan, sert duran bir erkeklik.

Türk sinema izleyicisinin gönlünde o, Anadolu güzel-